

Новікова, М.М. Понятійно-категоріальний апарат менеджменту юридичного конфлікту/ М.М. Новікова // Право і суспільство. – 2014. - № 6-2. – С. 9-14

УДК 340.12

НОВІКОВА М.М.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри історії та теорії права і
держави
(Херсонський державний університет)

ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ МЕНЕДЖМЕНТУ ЮРИДИЧНОГО КОНФЛІКТУ

CONCEPTUAL AND CATEGORIAL OF A LEGAL CONFLICT MANAGEMENT

У статті здійснюється аналіз основних понять та категорій менеджменту юридичного конфлікту як процесу, спрямованого на розв'язання правового конфлікту уповноваженими особами.

***Ключові слова:** юридичний конфлікт, менеджмент юридичного конфлікту, суб'єкт менеджменту юридичного конфлікту, стратегема менеджменту юридичного конфлікту.*

В статье осуществляется анализ основных понятий и категорий менеджмента юридического конфликта как процесса, направленного на разрешение правового конфликта уполномоченными лицами.

***Ключевые слова:** юридический конфликт, менеджмент юридического конфликта, субъект менеджмента юридического конфликта, стратегема менеджмента юридического конфликта*

In the article the analysis of the basic concepts and categories of a legal conflict management as a process aimed at resolving a legal conflict by authorized persons.

***Keywords:** legal conflict, the management of a legal conflict, the subject of a legal conflict management, the stratagem of a legal conflict management.*

Вступ. Державність України поєднує в собі такі компоненти як економічний устрій, соціальну організацію, духовно-культурну організацію, правову систему. Дія усіх компонентів у сукупності дозволяє державності виступати у якості організму, здатного до саморозвитку. Якщо відбуватиметься збій у якомусь з окреслених компонентів, то це незмінно буде впливати на й на функціонування інших, порушувати стійкість у їх розвитку, а в окремих випадках призводити до стагнації і кризи усього механізму. Враховуючи, що правова система, маючи розгалужений характер, здійснює вплив на усі означені компоненти української державності, то загострення правових суперечностей у вигляді юридичних колізій, юридичних конфліктів, сприяє руйнівним процесам, які відбуваються у державі. Оскільки функціонування права пов'язується з необхідністю реалізації його найважливішого завдання – забезпечення порядку і стабільності у суспільстві шляхом запобігання та вирішення конфліктів, що виникають між суб'єктами суспільних відносин, то ми можемо говорити про необхідність налагодженого, ефективного процесу управління конфліктами, що носять юридичний характер.

На сьогоднішній день юридичний конфлікт викликає неабияку цікавість у українських науковців. Вивченням цієї проблеми займаються С. Бобровник, О. Вінник, В. Жимірова, А.Єзеров, Д. Керімова, В. Кривцова, В. Криволапчук, М. Козюбра, А. Лях, Н. Петрішин, Н. Свиридюк, Ю. Тихомиров, А. Панов [1; 2; 3] та інші. Однак, не дивлячись на те, що вченими була створена стала концепція юридичного конфлікту, зокрема визначені його природа, види, функції, окремі напрямки вирішення, процес управління конфліктом, як взаємопов'язана система технологій, до сьогодні ще недостатньо розглядався на теоретичному рівні. У зв'язку з цим, актуальність визначення основних понять та категорій менеджменту юридичного конфлікту обумовлюється необхідністю створення логічної системи юридичних методів, організаційних

мір, операцій та прийомів, за допомогою яких уповноважені особи будуть розв'язувати юридичні конфлікти (керувати ними), спрямовуючи їх на досягнення конструктивних результатів.

Постановка завдання. З огляду на вищевикладене вважаємо, що вирішення даної проблеми слід здійснити у теоретичній площині з урахуванням вже існуючих напрацювань, створюючи логічно пов'язаний понятійно-категоріальний апарат процесу управління юридичним конфліктом (менеджментом).

Результати дослідження. Теоретичні надбання вітчизняних та зарубіжних юристів, зокрема С. Бобровник, В. Кривцова, В. Криволапчука, Н. Свиридюка, [1, с. 5; 2, с. 109-110; 3; 4, с. 70], дає нам змогу визначити юридичний конфлікт як протиборство суб'єктів права у зв'язку із застосуванням, порушенням або тлумаченням норм права. Таким чином, вчені намагаються визначити, що юридичний конфлікт відбувається тільки у площині правової системи, розкриваючись у явищах та процедурах, які тісно пов'язані з правом. Однак, можна говорити, що це достатньо вузький підхід до юридичного конфлікту як похідного елемента соціального конфлікту. В.М. Кудрявцев вказує, що більшість конфліктів виникає поза юридичною сферою і лише у подальшому, у процесі розвитку, набувають юридичних ознак, отримуючи тим самим перехідний (змішаний) характер. Початком конфлікту може виступати економічна, національна, соціальна, особиста, публічна сфера, яка поступово набуває юридичної форми [5, с. 13-14]. Отже юридичний конфлікт можна розуміти як у вузькому так і в широкому значенні.

П. Астахов визначає, що в якості внутрішньої форми правового конфлікту виступає правовий спір, а в якості зовнішньої – певна правова процедура його вирішення – як матеріальна, так і процесуальна [6, с. 31]. Вважаємо, що сукупність матеріальних та процесуальних процедур, спрямованих на вирішення юридичного конфлікту утворює процес управління конфліктом. В якому чітко виокремлюються певні складові: суб'єкти конфлікту, сторона вирішення конфлікту (найчастіше у юридичному процесі це третя сторона),

сукупність матеріальних і процесуальних прийомів, способів і засобів юридичного характеру, що створюють юридичний інструментарій вирішення юридичного конфлікту. Розуміючи наявність системи раціональних способів управління юридичним конфліктом, ми вважаємо за необхідне ввести поняття менеджменту юридичного конфлікту, який розглядає юридичний конфлікт як соціально-правову підсистему юридичних відносин.

Приймаючи до уваги, що найчастіше юридичні конфлікти між суб'єктами вирішуються за допомогою третьої сторони – державних органів, посадових осіб та осіб, які виконують правозахисні функції (судді, адвокати, нотаріуси, прокурори, працівники правоохоронних органів тощо), ми можемо говорити про наявність суб'єктів уповноважених державою на розв'язання юридичних конфліктів. Об'єднуючим елементом, який характеризує цих осіб, виступає наявність спеціальних повноважень, які дають змогу завершити юридичний конфлікт.

Таким чином, менеджмент юридичного конфлікту розглядається як особливий вид діяльності спеціально уповноважених органів та посадових осіб, спрямований на попередження, контроль та вирішення юридичного конфлікту з максимальною користю для його сторін. Ідеальним варіантом завершення юридичного конфлікту є досягнення компромісу з застосуванням норм права всіма учасниками з найменшими втратами для їх інтересів.

Цікаву думку щодо ролі третьої сторони визначає А.П. Астахов, який вважає, що задача юриста полягає не в тому, щоб протидіяти виникненню конфліктної ситуації і переростанню її у конфлікт, а в тому щоб контролювати цей процес, спрямовуючи його у необхідне русло [6, с. 31-32]. Таким чином, мета менеджменту юридичного конфлікту зводиться до того, щоб вчасно розпізнати істинні причини конфлікту, змінити доступними засобами ситуацію, добитися, наприкінці кінців, позитивного результату.

Визначивши поняття та мету менеджменту юридичного конфлікту вважаємо за необхідне визначити сферу його застосування. Дане питання також викликає ряд зауважень з боку науковців і знову таки пов'язане з сутністю

розуміння поняття юридичного конфлікту. Зокрема це пов'язане із співвідношенням понять «юридична колізія» і «юридичний конфлікт». І те і те поняття у перекладі із латинської мови визначають «зіткнення». Провівши аналіз, ми погоджуємося з висновками А.В. Бурукей, відповідно до яких сферою появи юридичних колізій є протиріччя між нормами права, а юридичні конфлікти – це протиріччя між людьми (групами людей) у зв'язку із створенням, застосуванням і тлумаченням правових норм [7, с. 186]. Таким чином, сферами юридичного конфлікту виступає правова дійсність, пов'язана зі створенням, застосуванням і тлумаченням правових норм. Також зауважимо, що у даному випадку юридичні колізії можуть виступати підставою для виникнення юридичного конфлікту.

Менеджмент юридичного конфлікту як вид діяльності охоплює не лише технічний бік, що полягає у застосуванні юридичних норм, але й його соціальну складову – людей, оскільки правовідносини представляють собою соціоправову систему. Елементи на які націлена ця діяльність утворюють об'єкти менеджменту. До них слід віднести конфліктні правовідносини у різних сферах правової дійсності, які потребують специфічних юридичних прийомів і методів впливу.

З огляду на викладене підкреслимо, що особливість вирішення юридичного конфлікту полягає в її регламентації правовими нормами. Ми погоджуємося з думкою Н.П. Свиридюка про те, що конфлікт легко вирішити, коли відомі правила взаємодії сторін і передбачувані наслідки розгляду проблеми [4, с. 71]. З урахуванням особливостей конфлікту, що потребує вирішення, а також сторін, які приймають участь у конфлікті юридична організація-менеджер (ЮОМ) або уповноважена особа повинна використовувати сукупність юридичних методів, комплексних організаційних мір або прийомів спрямованих на припинення конфлікту та усунення його негативних результатів. Визначений комплекс мір представляє собою юридичні технології вирішення конфлікту, які застосовуються ЮОМ для регулювання (менеджменту)

юридичного конфлікту. Таким чином, менеджмент юридичного конфлікту уособлює в собі цілий комплекс юридичних технологій.

Технології як категорія включають в себе велику кількість змістовних напрямків. Зокрема, технологія трактується як: 1) сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих процесів і операцій; 2) сукупність способів переробки, обробки, виготовлення чогось [8, с. 868]

Розкривши сутність поняття технологій взагалі, визначимося з юридичними технологіями зокрема. Зазначимо, що обидва тлумачення категорії «технологія» стане нам у пригоді. З одного боку, вирішуючи юридичний конфлікт ЮОМ або уповноважена особа, користуються сукупністю юридичних знань, умінь та навичок щодо стадій юридичного процесу через який виник юридичний конфлікт. А також стосовно того, за допомогою яких матеріальних і процесуальних норм можна припинити ескалацію конфлікту та вирішити його конструктивно. Сюди також слід віднести навички щодо уміння складання, переробки та виготовлення нормативно-правових актів та документів. Отже, за своїм змістом юридичні технології можуть містити комбінації прийомів, способів, засобів, що входять до складу методів правового регулювання (імперативного, диспозитивного та правокомпромісного [9]); нормативно закріпленій комплекс організаційних мір з питань вирішення юридичного конфлікту (наприклад, закріплення порядку здійснення медіації у нормативних актах); доктринальне обґрунтування способів та засобів вирішення юридичного конфлікту.

У процесі дослідження надамо їм назву стратагеми менеджменту юридичного конфлікту.

Загальновідомо, що стратагема представляє собою у військовій діяльності план, сукупність технологій, хитрий хід, які направлені на розв'язання військових конфліктів, хоча й шляхом військових дій. В нашому випадку, ми говоримо про юридичні технології, які спрямовані на вирішення конфліктів, що виникають між суб'єктами у зв'язку із застосуванням, тлумаченням норм права.

На підстави визначеного стратагеми менеджменту юридичного конфлікту розуміються нами як сукупність юридичних технологій (методів правового

регулювання, процесуальних норм, доктринального обґрунтування стратегії вирішення конфлікту), які використовуються спеціально уповноваженими суб'єктами-менеджерами юридичного конфлікту з метою його розв'язання з найменшими втратами для сторін-учасниць.

За своєю спрямованістю стратегіями юридичного конфлікту можна поділити на такі категорії:

- за формальною визначеністю вони можуть поділятися на формальні, закріплені у діючому законодавстві (мирова угода) і неформальні – такі, що не протирічать законодавству, але й не знайшли в ньому чіткої регламентації (переговори чи посередництво);

- за методами вирішення юридичного конфлікту: примусові (коли юридична організація-менеджер з метою досягнення позитивного результату вирішення конфлікту застосовує примус щодо сторін-учасниць) та договірні (у разі взаємодії сторін-учасниць та позитивного вирішення конфліктної ситуації шляхом домовленості);

- за досягненням результату стратегіями менеджменту юридичного конфлікту можуть поділятися на результативні (такі, що сприяли повному вирішенню юридичного конфлікту та задоволенню вимог обох сторін-учасниць), частково-результативні (такі, що або не задовольнили одну з сторін-учасниць, хоча й сприяли вирішенню юридичного конфлікту або його припиненню. В окремих випадках можуть бути не задоволені обидві сторони-учасниці, хоча й конфлікти вирішено у відповідності до чинного законодавства.

Вирішення конфлікту є енергоємним та складним процесом, який може приймати різні форми в залежності від дій учасників конфлікту. У зв'язку з цим ми виділяємо декілька напрямків застосування стратегій менеджменту юридичного конфлікту після залучення третьої сторони у конфлікт: надання можливості сторонам самостійно вирішити конфліктну ситуацію після звернення до організації-менеджера (укладання мирової угоди після звернення до суду); звернення сторонами-учасницями конфлікту до третіх сторін, які не є ЮОМ (наприклад, звернення до третейського суду); примусове вирішення юридичного

конфлікту з боку юридичної організації-менеджера або уповноваженої особи без урахування інтересів однієї із сторін-учасниць з утискуванням її прав (у кримінально-правовому конфлікті); застосування компромісних юридичних засобів вирішення юридичного конфлікту юридичною організацією-менеджером (зокрема податковий компроміс).

Дія стратега менеджменту юридичного конфлікту у правовій дійсності обумовлюється об'єктивними та суб'єктивними факторами. До перших можна віднести недосконалість діючого законодавства щодо закріплення прав та обов'язків суб'єктів правовідносин; прерогатива імперативних засобів вирішення юридичних конфліктів над диспозитивними та компромісними; низький рівень розробки вимог щодо якості надання адміністративних послуг населенню, у тому числі з питань вирішення юридичних конфліктів тощо. Суб'єктивні фактори можуть обумовлюватися низькою кваліфікацією менеджерів юридичного конфлікту; низький рівень правової культури населення та інше.

Виходячи з логіки вищевикладеного зазначимо, що сукупність взаємопов'язаних елементів (суб'єкти конфлікту та треті особи), які взаємодіють між собою та із зовнішнім середовищем для досягнення єдиної мети – вирішення юридичного конфлікту, на основі юридичних технологій, складають систему менеджменту юридичного конфлікту.

Висновки. Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що питання реалізації менеджменту юридичного конфлікту розглядається з точки зору різних наук – соціології, психології, конфліктології, юриспруденції тощо, але й досі не виступає самостійним, теоретично обґрунтованим інструментом для фахівців та суб'єктів конфлікту. Відповідно, як повноцінна система знань він не обґрунтований і не вивчається у юридичних вишах та закладах, що готують державних службовців. Це не дає випускникам можливості усвідомити себе у ролі менеджера юридичного конфлікту та опанувати необхідним юридичним інструментарієм з метою встановлення та підтримки соціальної стабільності на території держави.

Список використаних джерел:

1. Кривцова В.М. Юридичний конфлікт як феномен правової дійсності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.12 «Філософія права» / В.М. Кривцова. – Харків, 2005. – 21 с.
2. Бобровник С.В. Правовий компроміс і правовий конфлікт як ціннісні виміри права/ Світлана Василівна Бобровник// Альманах права: науково-практичний юридичний журнал. – 2012. - № 3. – С. 109-113
3. Криволапчук В.О. Юридичний конфлікт як елемент процесу функціонування та модернізації правової системи і суспільства/ В.О. Криволапчук// Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. - № 3. – С. 1-9.
4. Свиридюк Н.П. Переговори та посередництво як способи вирішення юридичних конфліктів/ Н.П. Свиридюк // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України: Науково-практичний збірник. – 2010.- № 4. – С. 70-75.
5. Юридическая конфликтология/ под. ред. В.Н. Кудрявцева. – М., 1995. – 309 с.
6. Астахов П.А. Юридические конфликты: современные формы и способы разрешения / П.А. Астахов // Вестник Российского государственного гуманитарного университета. – 2008. - № 5. – С. 29-38.
7. Бурукей А.В. Проблемы разграничения понятий «юридическая коллизия» и «юридический конфликт»/ А.В. Бурукей // Вестник академии права и управления. – 2012. - № 27. – С. 183-186.
8. Тлумачний словник сучасної української мови: Загальноживана лексика: Близько 60 000 слів / За заг. Ред. Проф. В.С. Калашника. – Х.: ФОП Співак Т.К., 2009. – 960 с.
9. Новікова М. Юридичний компроміс як додатковий метод правового регулювання// Право України. – 2006. - № 9. – С. 34-38.
10. Менеджмент: Посібник / В.В. Стадник, М.А. Йохна. – К.: Академвидав, 2003. – 464 с.